

Museus, memòria i conflicte

XXIII Jornada de la Xarxa de Museus Locals

CARME RIUS FONT

Des de l'any 1988, es duen a terme les Jornades de Museus Locals coordinades per la Xarxa de Museus Locals de l'Àrea de Cultura de la Diputació de Barcelona. Les jornades han esdevingut, sense cap mena de dubte, un punt de trobada ineludible per a tot el sector professional que treballa en el patrimoni cultural i els museus locals. Potser ha arribat l'hora de fer-ne un bon balanç, sistemàtic i objectiu, que, des de la reflexió, obri camins per a un futur immediat.

Ara, però, de manera més modesta, voldríem donar a conèixer la darrera jornada, la XXIII, que va celebrar-se a l'Harmonia Espai d'Art de l'Hospitalet del Llobregat, en el mes d'octubre de l'any passat, i que va tenir com a eix temàtic: "Museus, memòria i conflicte". En aquesta ocasió, la reflexió va centrar-se en el debat sobre el paper dels museus locals en la recuperació de la memòria democràtica i del llegat material i immaterial vinculats a conflictes del segle passat.

Com en les altres ocasions, aquesta jornada es va estructurar en dues parts. En primer lloc, tres experts, la

Dra. Sonia Combe, el Sr. Elbio Ferrario i la Sra. Gabriela Duarte, van exposar exemples/projectes de recuperació i difusió de la memòria històrica relacionats amb sengles conflictes bèl·lics de la nostra història contemporània. A continuació, per concloure aquesta part, s'explicaren tres experiències concretes en un àmbit històric i territorial ben definit. La segona part es va estructurar en forma de tallers l'objectiu dels quals era –com s'expressava en el programa– posar a l'abast dels assistents un espai per compartir, posar en comú i reflexionar al voltant d'experiències innovadores que han portat a terme els museus en tres àmbits temàtics concrets.

Com heu pogut veure, en aquest número 6 de la revista *Mnemòsine* es publiquen completes les dues ponències dels professors Sonia Combe i Elbio Ferrario. Malgrat això, creiem que pot ser útil estendre's una mica sobre el desenvolupament de tota la jornada, a manera de resum o crònica.

La doctora Sonia Combe (Pau, 1949) és historiadora, especialista en els àmbits soviètic i postsoviètic

1. Experiència de Luca Alessandrini a la sala d'actes de l'Harmonia. Fotografia: © Oficina de Patrimoni Cultural de la Diputació de Barcelona.

i té una llarga experiència com a comissària de diverses exposicions. També és professora i investigadora al Departament de Ciències Jurídiques, Administratives i Polítiques de la Universitat París-Oest Nanterre. Va participar al simposi amb la ponència titulada “Ferides que no es curen. Què hi poden fer els museus?” És evident que el tema i la personalitat de la ponent hi anaven com anell al dit, considerant els objectius proposats.

La ponència de la Dra. Combe va ser rebuda amb molt d'interès. Va justificar, amb vehemència, la necessitat dels museus d'història com a instruments fonamentals contra l'oblit. Si bé, en els casos en què tinguin vocació de “curar ferides”, creia que simplement aquestes institucions haurien d'aspirar a la funció de fer-les més suportables. A partir de dos exemples ubicats a països de l'est d'Europa amb passat comunista –el Museu del Terror (*Terrorhazza*) a Budapest i el DDR Museum de Berlín–, la ponent reflexionà sobre com certes pràcti-

ques museogràfiques poden finalment engendrar més conflictes de memòria que apaivagar-los. Ni la burla o l'escarni, ni inspirar por i emoció són el camí que cal seguir. La funció transmissora de la història, a partir dels museus, ha de reposar en la reflexió i en la presa de consciència a fi que els drames humans no es repeteixin.

Elbio Ferrario és arquitecte, artista plàstic i dramaturg. El títol de la seva ponència fou “Museo de la Memoria de Montevideo: un instrumento para el desarrollo de la conciencia crítica”. El punt de partida d'aquest projecte és considerar que els drets humans i la memòria de la lluita per la llibertat, la democràcia i la justícia social cal entendre'ls com a conceptes culturals.

El museu de Montevideo és un espai dedicat a la recuperació de la memòria sobre la dictadura i les seves conseqüències fins a la instauració democràtica, obtinguda gràcies als esforços i a la lluita del poble uruguaià. Està plantejat com un ins-

trument de lluita en defensa dels valors cívics sintetitzats en la solidaritat. En aquest cas, els subjectes passen a un primer pla respecte dels objectes. És una *comunitat interpretativa* la que sosté des del punt de vista ideològic aquesta institució. Tot això ens condueix a diferenciar entre museus de memòria i museus d'història, cosa que no amaga la intencionalitat, fortament doctrinària, del projecte. Els primers s'entenen com a institucions socials on l'art és l'instrument subjectiu més adequat per representar aquesta memòria.

Gabriela Duarte és llicenciada en arquitectura. Va presentar el projecte *Plaza Museo y memoria de Punta de Rieles*. Complementari del d'Elbio Ferrario, tenia com a objectiu la rehabilitació socioeconòmica i arquitectònica de Punta de Rieles, de Montevideo, així com la recuperació de la seva memòria col·lectiva.

La primera part de la jornada va finalitzar amb l'exposició de tres experiències. Jordi Font Agulló (Figueres, 1964), historiador, gestor

cultural i comissari d'exposicions, va parlar del Museu Memorial de l'Exili de la Jonquera.¹ Aquest centre està inscrit en el Memorial Democràtic de Catalunya i té per finalitat recordar i explicar els exilis provocats per la Guerra Civil espanyola. El museu concep l'expatriació com un fenomen general del segle XX i això li permet eixamplar-ne el marc històric i geogràfic, plasmats en la programació d'exposicions temporals de mirada diversa i més complexa. En el decurs de la seva intervenció, s'incidí en les característiques de l'equipament: es va fer una descripció sintètica de les seves sales i serveis.

La segona experiència fou presentada per Iratxe Momoito Astorkia (Gallarta-Abanto, 1972), que ens va aproximar al Museu de la Pau de Gernika. En la seva exposició abordà la temàtica dels museus locals d'història i el seu enorme potencial com a difusors d'una memòria tan sovint oblidada. Es parlà, després d'una breu introducció, de la tasca que s'hi està fent –assoli-

2. Taller de memòria història i noves tecnologies a Can Riera. Fotografia: © Oficina de Patrimoni Cultural de la Diputació de Barcelona.

¹ Podeu llegir un article sobre aquest museu, d'aquest mateix autor, en el núm 5 d'aquesta mateixa revista: FONT, Jordi «A cavall de la història i la memòria: El Museu Memorial de l'Exili de la Jonquera-MUME». *Mnemòsine, Revista Catalana de Museologia* núm.5 (2008/2009).

ments, deficiències i el que queda per fer– al llarg dels seus dotze anys d'existència.

L'apartat de les experiències el va cloure Luca Alessandrini (Bolonya, 1957), historiador i director de l'Istituto Storico Parri Emilia-Romagna. Aquest professor ha desenvolupat i ha centrat el seu treball en la postguerra i en el nexa història-memòria i les modificacions que en aquest s'estan experimentant darre-rament. L'experiència del Museo de la Resistenza de Bologna –inaugurat el novembre de 2006– mostra l'anomalia d'una ciutat amb una important participació en la resistència italiana que no ha construït el seu museu fins al cap de seixanta anys. Malgrat el retard, símptoma de la dificultat per trobar una opció consensuada sobre els objectius de la institució, s'ha orientat definitivament sobre tres opcions: el coneixement historiogràfic com a objectiu expositiu, el gaudi preferentment experimental i aconseguir ampliar l'oferta museística de la demarcació de Bolonya.

A la segona part de la jornada, es van realitzar els anomenats tallers al voltant de tres eixos temàtics vinculats al seu objecte de reflexió. Els proposats van ser:

1. Recollir la memòria oral per museïtzar-la: cooperació entre museus i arxius.
2. Documentar el patrimoni contemporani: vers una documentació participativa.
3. Memòria històrica i noves tecno-

logies: potencials i limitacions.

En el primer, moderat per Imma Boj, del Museu d'Història de la Immigració de Catalunya, la sessió va tractar sobre l'ús de testimonis orals en la museografia. La participació del Museu de Sant Boi del Llobregat i de l'Institut Municipal de Gestió de Patrimoni de Gavà va posar en evidència que l'experiència de treball conjunt entre ambdues institucions havia nascut de la pròpia estructura organitzativa, ja que així es compartien objectius i directrius. La participació de l'Arxiu de Sant Adrià del Besòs va servir per remarcar que aquest és el lloc idoni per catalogar, conservar i difondre els materials de memòria oral local. Sens perjudici, però, de fixar objectius clars amb els museus i establir, conjuntament, una línia de plans específics de recollida de materials i fonts orals. Des de la perspectiva, més tècnica, de la Universitat Autònoma de Barcelona i a partir d'una anàlisi històrica, es posà l'accent en la conveniència imprescindible de trobar fórmules d'organització i catalogació d'aquests materials.

El segon taller, moderat per Margarida Gòmez, del Museu del Prat de Llobregat, s'inicià amb la presentació de cinc experiències procedents d'àmbits variats: museus, entitats i professionals que treballen en empreses de patrimoni. Un element comú de les intervencions fou expressar que no n'hi ha prou d'identificar i recuperar: cal divulgar i mostrar el patrimoni. A l'hora d'avaluar què cal conservar, ens trobem amb factors subjectius difícils de preestablir: el valor sim-

3. Refrigeri al Jardí de l'Harmonia. Fotografia: Oficina de Patrimoni Cultural de la Diputació de Barcelona.

bòlic, l'emotiu o testimonial. Com a conclusió general d'aquest taller, podem dir que és molt difícil saber què és necessari preservar i quins criteris cal seguir, ja que darrere de cada objecte –i també de cada projecte– hi ha persones i col·lectius. El paper dels museus i professionals ha de ser de dinamitzadors i de vertebradors sense oblidar la participació i col·laboració ciutadana.

En el darrer taller, moderat en aquest cas per Guillem Mundet, de l'Oficina de Patrimoni Cultural de la Diputació de Barcelona, es van presentar quatre experiències que analitzaven les aplicacions de les tecnologies de la informació i la comunicació per a la recollida, tractament i difusió de la memòria històrica. Un punt clar en comú a totes les intervencions –Fundació Jacint Verdaguer, Museu Virtual del Poble Gitano de Catalunya, Ajuntament de Sant Boi i La Maixerina SCCL– va palesar l'ús intensiu creixent de les xarxes socials en l'expansió de la recuperació de la memòria històrica. Si bé es constata, òbviament, que la crisi econòmica està

afavorint la major utilització de les noves tecnologies, no es va deixar de costat la problemàtica que representa la qüestió de la protecció i l'ús de les dades.

La jornada, que va comptar amb cent vint-i-un inscrits, representà un èxit de participació que no hauria estat possible sense l'ajuda de tot el sector professional del patrimoni cultural i, molt especialment, la de tots els que amb les seves aportacions la van fer possible.

